

במידי דלאו בר אכילה הוא כלל), אלא הרי הוא איסור בפנ"ע,²⁴ ומש"ה חשיב כאיסור מוסיף ושפיר חל אף היכא שהקדשים כבר אסורים באכילה מטעם אחר.²⁵

ועפ"ז יש ליישב שיטת הרמב"ם לענין מלקות בנהנה מבב"ח. דהנה לגבי שאר איסורים כתב הרמב"ם בהל' מאכ"א (פ"ה הט"ז) שאינו לוקה מה"ת אם נהנה. וביאר שם המ"מ דה"ט מפני שהנהנה מדבר הראוי לאכילה חשיב כנהנה שלא כדרך הנאה. והמל"מ בהל' יסודי התורה (פ"ה ה"ח ד"ה ודע) פי' דה"ט משום דהנאה לא כתיבא בפירוש בקרא. וקשה לתרוייהו, דהא מלשון הרמב"ם בהל' מאכ"א (פ"ט ה"א) משמע דאף בבב"ח אינו לוקה על ההנאה, אע"ג דכתיבא הנאה בפירוש לגבי בב"ח (דילפינן לה מדכתיב "לא תבשל" תלת זימני), ומדסתם הרמב"ם משמע דס"ל דאינו לוקה על ההנאה אף אם נהנה מבב"ח כדרך הנאתו. ואמנם הרמב"ן בהשגותיו לספ"ה"מ (שורש ב', דף כה ע"א בספרים שלנו) חולק על שיטת הרמב"ם, וס"ל שלוקין אם נהנה מבב"ח.²⁶ אבל דעת הרמב"ם קשה.²⁷ ולפי דברינו יש ליישב בפשוטו דהואיל ואיסור

24 לכאורה כוונתו למה שכתב המל"מ בהל' מעילה (פ"א ה"ג) שיש ריבוי מיוחד לאזהרת נהנה מן ההקדש, ומה"ט לוקין עליו מפני שאינו רק לאו טפל לאיסור האכילה, אלא הרי הוא לאו בפנ"ע.

25 ועיין עוד בפמ"ג בפתיחה להל' בב"ח (סוף ד"ה עוד אדבר) שהק' על הרמב"ם מהא דאמרין ביבמות (לכ): דאף למ"ד אין איסור חל על איסור, מ"מ נפק"מ לקוברו בין רשעים גמורים. כלומר, דכמו שאסור לקבור רשע אצל צדיק, ה"ה נמי אסור לקבור רשע חמור שעבר ב' עבירות אצל רשע קל שעבר רק עבירה א'. ומזה מבואר דדין אאחע"א נוגע רק לענין עונשים, אבל לעולם איסורא מיהא איכא. וא"כ קשה על הרמב"ם, דמה בכך שאינו נענש על איסור אכילה דבב"ח, הרי מ"מ חל איסור אכילה דבב"ח על איסור נבילה, וממילא מסתבר שגם איסור ההנאה יחול עליו. עיין מה שתי"ר הר"מ גנק שליט"א בספרו גן שושנים (ח"א סי' טז) עפ"י סברת רבנו, ומעין זה כתב הגרא"ו ב"קובץ הערות" שם (אות ח'). ועוד י"ל דאולי לעולם ס"ל להרמב"ם דאאחע"א פירושו שלא חל האיסור כלל (וכמש"כ הגרא"ו שם אות ז'), ומהא דיבמות לא מוכח מידי כמבואר בתשו' בית הלוי (ח"א סי' מד ד"ה ובדעת) עיי"ש.

26 ויש להסתפק אם נתכוין הרמב"ן לחלוק על הרמב"ם רק בבב"ח או אף בשאר איסורים. ורבנו צידד לומר שלא נתכוין הרמב"ן להשיג אלא לגבי איסור הנאה דבב"ח, דס"ל דהואיל ואיכא ג' קראי לגבי בב"ח, ממילא אף איסור ההנאה חשיב כעיקר הלאו, ורק בערלה וכלאי הכרם חשיב איסור ההנאה כלאו טפל לאיסור האכילה. ובדעת הרמב"ם צ"ל דלעולם לא נתכוונה התורה לייחד לאו לאיסור ההנאה דבב"ח כדי להודיע שהוא חלק מעיקר הלאו, אלא דהואיל ואפקיה רחמנא לאיסור האכילה דבב"ח בלשון בישול (כדי ללמד דרך בישול אסרה תורה), ממילא אי לאו דייחדה רחמנא קרא לאיסור ההנאה, לא הוה ילפינן ליה מאיסור האכילה (דרך היכא דאפקיה רחמנא לאיסור האכילה בלשון "לא תאכלו" שייך לומר דא' איסור אכילה וא' איסור הנאה במשמע). אבל לעולם לאחרי שניתוסף עוד קרא למילף איסור ההנאה דבב"ח, אהדריה קרא לגדר שאר איסור הנאה שאינו אלא לאו טפל לאיסור האכילה.

הנאה דבב"ח אינו אלא איסור טפל הנמשך בתולדה מאיסור האכילה, מש"ה אין לוקין עליו אע"ג דכתיבא בפירוש בקרא, ואף הנהנה מבב"ח כדרך הנאתו אינו לוקה עליו.²⁸

סימן נד

גדר איסור מראית העין

כתב הרמ"א (סי' פז ס"ג) ונהגו לעשות חלב משקדים ומניחים בה בשר עוף הואיל ואינו אלא מדרבנן, אבל בבשר בהמה יש להניח שקדים אצל החלב משום מראית העין. אולם הש"ך (ס"ק ו) הביא בשם מהרש"ל שצריך להניח שקדים אצל החלב אף בבשר עוף, דאף באיסורי דרבנן חיישינן למראית העין.

ונראה לבאר שנחלקו בגדר דין מראית העין. דדעת מהרש"ל היא שחכמים אסרו לעשות מעשה שנראָה כאיסור כדי שלא יטעו אחרים להתיר אותו איסור, והוא מעין איסור לפני עור.²⁹ ומה"ט אסרו מראית העין אף באיסורים דרבנן הואיל ושייך איסור לפני ע"ה מה"ת אף במכשיל את חבריו באיסורים דרבנן, וכמו שכתבו התוס' סוף פ"ק דע"ז (כב. ד"ה תיפוק) בשם ר"ת. וביאר המנחת חינוך (מ' רלב) דה"ט מפני שהמכשיל

ועיין עוד בתוס' בפסחים (כא: ד"ה כל) ובחולין (קכ. ד"ה אלא) דמדבריהם משמע דס"ל דלוקין על כל איסורי הנאה. וכבר העיר על כך המל"מ בהל' יסודי שם (ד"ה והיכא דמכר).

27 עיי"ש במל"מ שהעיר שבס' החינוך (מ' קיג) יישב קושיא זו עפ"י יסודו שאין לוקין על איסור שעבר ע"י מעשה היכא שאפשר לעבור גם בלי מעשה. והפר"ח (או"ח סי' תמג) תי' דאולי סובר הרמב"ם כהך תנא דיליף איסור הנאה בק"ו, ואין עונשין מן הדין.

28 ולענין הלכה, כתב הדגמ"ר (סי' פז ס"ג) שהסומך על הרמב"ם במקום הפסד לא הפסיד. אבל הפ"ת שם (ס"ק ו) הביא בשם הפמ"ג והחת"ס שיש לאסור, וכשיטת הרשב"א שהבאנו לעיל. ונראה שכן דעת המרדכי בע"ז (סי' תתכז-תתכח) שכתב אהא דאמרין התם בגמ' דגבינות עכו"ם אסורין מפני שמעמידין אותן בעור קיבת נבילה, דלא פריך דתתסר אף בהנאה מדין בב"ח (כמו דפריך אאידך אמוראי התם), משום דבב"ח הנעשה ע"י מליחה וכבישה אינו אסור אלא באכילה ולא בהנאה. ומבואר דס"ל שאם נתבשלה נבילה בחלב שפיר נאסרה אף בהנאה. ועיין ב"מסורה" (ח"ג עמ' צב) שהר"מ גנק שליט"א האריך להוכיח שיש להחמיר בזה [ושוב נרפס מאמרו בספרו גן שושנים (ח"א סי' טז)]. ונפק"מ למעשה לענין מאכלי כלבים.

29 השווה לזה מה שכתב רש"י בחולין (מא: ד"ה השוחט) לענין השוחט חולין בחוץ לשם עולה, ובכריתות (כא: ד"ה שכנסו) לענין דם דגים שכנסו בכלי.

את חבריו באיסור דרבנן לא גרע ממשיאו עצה שאינה הוגנת לו שהוא בכלל איסור לפנ"ע מה"ת.³⁰

ובדעת הרמ"א י"ל דס"ל דאיסור מראית העין אינו כדי שלא יטעו אחרים אלא כדי שלא יחשדו הרואים שהעושה עובר באיסור. והוא מדין והייתם נקיים מה' ומישראל, כהא דאיתא ביומא (לח). "מעולם לא נמצאת פת נקיה ביד בנייהם (של בית גרמו) שלא יאמרו ממעשה לחם הפנים זה ניזונין, לקיים מה שנאמר והייתם נקיים וגו'", וכן "מעולם לא יצאה כלה מבושמת מבתיהן (של בית אבטינס) וכו' לקיים מה שנאמר והייתם נקיים וגו'".³¹ ונראה דמה"ט פסק הרמ"א דלא שייך איסור מראית העין באיסורים דרבנן מפני שהקילו חכמים ולא חששו לחשדא באיסורים דרבנן.

ונראה עוד, שיש מקום לומר דשני דינים נאמרו במראית העין, דלפעמים גזרו חכמים איסור רק כדי שלא יטעו אחרים, ולפעמים גזרו רק מפני החשד. ועפ"ז נראה לבאר דברי התוס' בכתובות (ס. ד"ה ממעכן). דהנה איתא בגמ' שם "תניא נחום איש גליא אומר צינור שעלו בו קשקשין ממעכן ברגלו בצינעא בשבת ואינו חושש, מאי טעמא מתקן כלאחר יד הוא, ובמקום פסידא לא גזור בה רבנן". והק' התוס' דהא אמרינן כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור, וא"כ מה בכך שעושה בצינעא, מ"מ היה צ"ל אסור מדין מראית העין. ותי' דלא אסרו בחדרי חדרים אלא במלאכה דאורייתא, כגון שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם (שבת סה.), שאם יראו יסברו שכבסן בשבת, משא"כ במלאכה כלאחר יד, שלא יראו אלא מלאכה דרבנן, וממילא לא גזור בה רבנן בחדרי חדרים.³²

ונראה שכוונת התוס' היא דלגבי מלאכה דאורייתא גזרו חכמים שלא לעשות מה שנראה כמלאכה כדי שלא יטעו הרואים לומר שדבר זה מותר, והוא הרחבה על איסור לפנ"ע דאורייתא. ומאחר שהאיסור נמשך בתולדה מאיסור לפנ"ע דאורייתא, לפיכך גזרו עליו חכמים בלא פלוג ועשאוהו כחלק מעיקר החפצא של איסור. וממילא כמו שאסור לעשות המלאכה דאורייתא עצמה אף בחדרי חדרים, ה"ה נמי אסור לעשות שם אף מה שרק נראה כמלאכה. אבל מראית העין במלאכה דרבנן לא גזרו חכמים אלא

30 עיין עוד בזה בס' גן שושנים (ח"ב סי' יט).

31 וכן משמע מדברי רש"י בשבת (סד: ד"ה כל) ובע"ז (יב. ד"ה כל) שאיסור מראית העין הוא מפני שהרואה יחשד אותו בדבר עבירה. אך לכאורה דברי רש"י אלו סותרים למה שכתב בחולין ובכריתות שם. עיין בזה בשדי חמד (מערכת המ"ם כלל פ', ד"ה והוה עובדא).

32 וכ"כ גם הרא"ש לשבת (פכ"ב סי' ט). ועפ"י יסוד זה יישב הנחלת צבי את קושיית הש"ך על הרמ"א, דלא מיירי הרמ"א אלא בחדרי חדרים (דהיינו כשהוא בביתו ולא בסעודה גדולה), ומש"ה לא אסר אלא להניח חלב שקדים אצל בשר בהמה מפני שנראה כב"ח מה"ת.

מפני החשד, דשמא יחשדוהו שהוא עובר באיסור, אך לא עשאוהו כחלק מעיקר החפצא של איסור, וממילא אינו אסור בחדרי חדרים.³³

סימן נה

בישול ביצים עם חלב

א.

כתב השו"ע (סי' פז ס"ה) "ביצים הנמצאים בעופות, אם הם גמורות דהיינו שיש להם חלבון וחלמון אע"פ שהיא מעורה בגידים הרי זה גמורה ומותר לאכלה בחלב, אבל אם אין לה אלא חלמון אסור לבשלם בחלב". ומקורו מגמ' ביצה (ז). "השוטח את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות מותרות לאכלן בחלב, ר' יעקב אומר אם היו מעורות בגידין אסורות". ופי' רש"י (ו: ד"ה ביצים) דלת"ק אפי' בלא קליפה לבנה אלא שהחלמון לבדו גמור מותר לבשלן בחלב, ואע"פ שעדיין מעורה בגידין, דמדפליג ר'

33 עיין עוד מה שכתב הרמב"ם בהל' יו"ט (פ"ה ה"ד) וז"ל "אין מוליכין את הסולם של שובך משובך לשובך כרה"ר שמא יאמרו לתקן גגו הוא מוליכו [אבל כרה"י מותר], אע"פ שכל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור, כאן התירו מפני שמחת יו"ט". וכבר השיג עליו הראב"ד שם.

וביאר הר"מ גנק שליט"א דס"ל להרמב"ם דלעולם איכא תרתי באיסור מראית העין בפרהסיא – איסור כללי (או מחמת חשדא או שמא יטעו הרואים), ואיסור פרטי (דהיינו שעשאוהו כחפצא של איסור). אבל בצינעא בחדרי חדרים ליכא אלא איסור פרטי בלבד. ומש"ה מותר להוליך סולם משובך לשובך בחדרי חדרים ביו"ט, דהואיל ואיסור מראית העין דהולכת הסולם בחדרי חדרים הוא איסור יו"ט (דהיינו איסור פרטי), ממילא שמחת יו"ט מתירתו. אבל בפרהסיא שיש באיסור מראית העין גם איסור כללי, ממילא אין שמחת יו"ט מתירתו, דשמחת יו"ט מועלת להתיר רק איסורי יו"ט. ועפ"ז ביאר הר"מ גנק גם שיטת התוס' בכתובות שלא אסרו חכמים בחדרי חדרים אלא איסורי דאורייתא בלבד, דבחדרי חדרים ליכא איסור כללי דמראית העין, אלא רק איסור פרטי בלבד, ולא קבעו חכמים איסור פרטי דמראית העין אלא באיסורי דאורייתא.

והוסיף עוד הר"מ גנק דאולי לא נתכוין הנחלת צבי לומר שהרמ"א פסק באופן כללי כדעת התוס' בכתובות דאיסורי דרבנן לא נאסרו בחדרי חדרים, אלא רק לגבי ב"ח דרבנן ס"ל להרמ"א דליכא איסור בחדרי חדרים. וה"ט משום דיתכן דב"ח מדרבנן אינו איסור חפצא דב"ח, אלא רק איסור גברא בעלמא, כמבואר בשיעורי רבנו לעיל (סי' נא אות א'), ואולי לא תיקנו חכמים איסור פרטי דמראית העין אלא באיסורי חפצא בלבד.